

LISTERIOZ KESELLIGI EPIZOOTOLOGIYASI TIYKARLARI.*Berdimuratova Aysanem,**Qaraqalpaqstan Respublikasi, Nukus qalasi**Samarqand mámleketlik veterinariya medicinasi,**sharwashılıq ha'm biotexnologiyası universiteti,**Veterinariya ha'm zootinjeneriya kafedrası 4-kurs talabası.*

Anotatsiya: Maqalada listerioz keselligi tuwralı, haywanlardın infeksiya septisemiyağa ushrawı, Awıl xojalıq haywanlarınan listeriozğa qoy, terili haywanlardın beyimliliği, qozǵawtıwshınıń ózgeriwsheliği, tariyxıy maǵlumatlar hám onıń qozǵatıwshısı, listeriyaniń joq etiw usılları, dezinfeksiyon jumıslar, Kesel xojalıqlarda kesellikti aldın alıw ushın AUF avirulent shtammı qollanıwı, shıdamlılıǵı, sharwashılıq fermalarında kesellikti aldın alıwsonıń menen epizootologik maǵlumatlar tuwralı bayan etilgen.

Gilt so'zler: Listeriosis, tariyxıy maǵlıwmat, listeria monocytogenes, aq tıshqan, teńiz shoshqası, qozǵawtıwshınıń shıdamlılıǵı, qoy-eshki, qaramallar, profilaktika.

Listerioz (zaqım, inglis tilinde - Listeriosis) - haywanlardın infeksiyon keselligi bolıp, nerv sistemasında (meningoentsefalit), jınıslıq aǵzalarda (abort, metrit), sút bezinde (mastit) hám pútkil organizmde septisemiya ushrasıw jaǵdayı kórinetuǵınlıǵı menen xarakterlenedi.

Tariyxıy maǵlıwmat. Birinshi bolıp 1892- jılda Lucet listeriozğa uqsas kesellikten ólgen qoyan hám teńiz shoshqalarınan tezlik, gramteris bakteriyani ajratıp alıwǵa erisken. 1926 -jılda E. Murray kesellengen qoyan hám teńiz shoshqalarınan ajratıp alǵan bakteriyalar laboratoriya haywanları ushın patogen ekenligin anıqlagan. 1927- jılı Piyri qosayaq tıshqanlardan da sol bakteriyalarǵa uqsas mikroorganizm ajratıp alǵan jáne onı Listeria monocytogenes, kesellikti listerioz dep ataǵan. 1931-jılda D. A. Gill qoyda listerioz keselligin anıqlaǵan. Ten-Brich bolsa 1932-jılda bul kesellik qusda da dús keliwin aytqan. Djons 1934 jılı qaramallarda listeriozni belgilegen. Burınǵı SSSR da 1936-jılı T. Slabospitskiy jas shoshqalar da sol kesellik menen awırıwın anıqlaǵan. Házirgi waqıtta listerioz dúnyanıń 60 tan artıq mámleketinde dizimge alınǵan. Atap aytqanda, bizde da bul kesellik waqıtı -waqıtı menen ushırasıp turadı.

Qozǵawtıwshısı. Listeria monocytogenes - gram oń 0, 5-2 x 0, 3-0, 5 mkm ólshemli, ushları iyilgen tayaqsha, spora hám kapsula payda etmeydi, qamshilari arqalı, tez, fakultativ aerob. Jasalma azıq ortalıqlarda (pH 7,2-7,4) 30-37°C temperaturada jaqsı ósedi.

Listeriyalar bólme temperaturasında, hátte tómen temperaturada 40°C da da ósiwi múmkin. Olarǵa ózgeriwshelik tán. Tómen temperaturada o'stirilse, onıń forması da qamshilari sanı da ózgeredi. Qattı ortalıqta (GPA) o'stirilse, listeriya koloniyasınıń S-forması R-formaǵa aylanadı. Penitsillin tásirinde bolsa ol L formaǵa ótedi. Streptomitsin tásirinde oǵan rezistentli, ultrafiolet nur tásirinde radiorezistent mutantlari payda boladı.

Listeriyalarnin' antigen dúzilisi júdá quramalı esaplanadı. Ol jaǵdayda 15 somatik hám 5 qamshi antigenlari ámeldegi bolıp, olar eki sero guruppaga bólingen.

Listeriyalarga aq tıshqan, teńiz shoshqasi hám qoyan beyim.

Qozǵawtıwshınıń shıdamlılıǵı. Listeriyalar sırtqı ortalıq sharayatında uzaq múddet jasaydı. Hátte onıń ólgen toqımalarda jasay alıwı tastıyqlanǵan. Kepek hám sulida 105 kún, ǵawısh, gósh-suyek unida 134 kún aktiv saqlanadı. Duzlanǵan góshde uzaq múddet tiri saqlanadı. Kól suwında 9 -10 ayǵa shekem jasay alıwı múmkin. Malxanalarda báhárde 48 kún, jazda 25 kún, gúzde 130 kunge shekem jasaǵanlıǵı anıqlanǵan. Tezek menen pataslanǵan topıraqta (sırtda) jazda 8 kún, qısta 115 kún, ko'milgan buyım óliginde 45 kúnden 4 ayǵa shekem aktiv saqlanadı. 5% li lizol, kreolin 10 min 2% li formaldegid yamasa oyıwshi natriy 20 minutada, 1000°C ıssılıq 5 min 75-90°C 20 minutada listeriyalardi óltiredi.

Epizootologik maǵlıwmatlar. Listerioz menen qoy-eshki, qaramallar, shoshqa, atlar, qoyanlar, tawıq, ǵaz, túyetawıqlar kesellenedi. Kesellik hámme jasdaǵı, biraq jas hám buwaz haywanlarda júdá kóp ushraydı. Awıl xojalıq haywanlarınan listeriozga qoy, terili haywanlardan qarakuzenler, balıqlardan forrellar kóbirek beyim. Qoy kóp kesellenedi hám o'ladi. Adamlar da listerioz menen kesellenedi.

Listeriyalar tábiyatda júdá keń tarqalǵan hám 92 tur jabayı haywanlardan hám ásirese kemiriwshilerden ajratıp alınǵan. Túlki, almaxan, jabayı shoshqa, kiyik, balpaq tıshqan, pıshıq, iyt, meshinler listeriozga beyim jáne onıń qozǵawtıwshısın taratıwshılar bolıp tabıladı.

Kesel haywanlar kesellik qozǵawtıwshinin' deregi esaplanadı, olar óziniń hámme sekret hám ekskretlari menen sırtqı ortalıqqa listeriyalarnı ajratadı. Olar, ásirese, bala taslanǵan haywanlarda kóp muǵdarda ajraladı` hám kesellik qozǵawtıwshısı dáregi retinde oǵada qáwipli boladı. Mastit bolǵanda bolsa sút arqalı ajralıp shıǵadı.

Immunitet. Kesel xojalıqlarda kesellikti aldın alıw ushın AUF avirulent shtammasidan tayarlanǵan qurǵaqalay, tiri vakcina onı qóllaw boyınsha Jollama tiykarında qollanıladı. Keselden dúzelgen haywanlarda bul qozǵawtıwshına qarsı agglyutinini hám komplimentni baylaw antitelolar payda boladı, biraq olardıń profilaktika hám emlew qásiyetleri joq.

Profilaktika. Sharwashliq fermalarında kesellikti aldın alıw ushın tómendegi kompleks ilajlardı ámelge asırıw talap etiledi:

- saw xojalıqtı kesellik qozǵawtıwshısınan qorǵaw (fermaǵa tek bul kesellik boyınsha saw xojalıqlardan haywan alıw hám olardı 1 aylıq profilaktikalıq karantinde saqlap, keyin sawların kirgiziw);
- pada hám suruvni toltırıwda listerioz belgilengen toparlardan qaramal yamasa qoy kirgiziwge jol qoymaw ;
- haywanlardıń rezistentligin mudami joqarı dárejede saqlaw (to'yimli hám vitaminli azıqlar menen bagıw, normal zoogigienik saqlaw sharayatı jaratıw, záhárleńiw, juǵımsız keselliklerden qorǵaw);
- ferma binalardı, emin-erkin jasaw maydanshalardı waqıtında tezektan tazalaw, onı zıyansızlentiriw hám azıqlar sapasın qadaǵalaw etiw;
- ferma binalardı, emin-erkin jasaw maydanshalardı, haywanlardı kútim etiwge qollanıladıgen inventarlarnı dáwirli túrde profilaktikalıq dezinfektsiya etip turıw ;
- xojalıq aymaǵında keselliktiń tábiyaatdaǵı tiykarǵı dáregi esaplanǵan jabayı haywanlar sanın keskin kemeytiw, ásirese kemiriwshilerdi (kalamush, atız tıshqanı, balpaq tıshqan hám basqalar), kene hám qan sorıwshi shibin shirkeylerdi úzliksiz joytıw ushın malxana hám qoy otarılarda deratizatsiya hám dezinseksiya ilajların ótkeriw.

Paydalangan ádebiyatlar dizimi.

1. UDK 619:616.9(075.8)
2. Professor Salimov.X.S, KAMBAROV.A.A. Samarqand 2016.
3. Burawnov M. P. hám boshq., “Jeke epizootologiya”Sabaqlıq. T, 2010.
4. Burawnov M. P. hám boshq., “Epizootologiya hám juqpalı kesellikler” Oqıw qóllanba. T, 2006.

Shet el ádebiyatlar

1. Matt J. Keeling & Pejman Rohani. “Modeliń Infectious penenDiseases penenin Humans penenand Animals”, USA, 2007 year.
2. Tracy H. vemulapalli. “Microbiology for veterinary Technicians”. Textbook copyright Printed in the United States penenof America, 2015 year.
3. P. J. Quinn., B. K. Markey and others. “veterinary microbiology”. This penenedition first published New Delhi, India, 2016 year.